

Maja meseca u Ljubljani je održan III kongres arhitekata Jugoslavije. Tim povodom priredene su izložbe novije slovenačke arhitekture i retrospekativna izložba poznatog slovenačkog arhitekta Josipa Plečnika.

Iako se obe odnose na područje Slovenije, njihov značaj prelazi granice ove Republike. Njihove vrednosti za našu sredinu izuzetne su. Žebo bi granične rampe prema Ljubljani morale da budu što otvoreni uči u krajevima gde klime ustajalih arhitektonsko-urbanističkih koncepcija, tako reći, vapije za transfuzijom svežih i avangardnih shvatanja. Granica zapravo i nema. Postoje samo prepreke koje usporavaju krećanje ovih naprednih struja. Njih je stvorila slaba građevinska tradicija, nedostatak arhitektonskog kulturnog i nezainteresovanost odgovornih ljudi kod nas.

Na žalost, takav odnos snaga u arhitekturi Jugoslavije, na našu štetu, postoji još i u prošlosti. Podsetimo se samo kraja dvadesetih i početka tridesetih godina. Slovenačka arhitektura jedina je iada sigurno u tokovima evropske srednje vremene arhitekture i dominira svojim kvalitetom.

Grupa Fabiani—Plečnik—Vurnik, koja čak direktno učestvuje u bečkom arhitektonskom pokretu i daje mu značajan doprinos, čini stub tzv. ljubljanske arhitektonске škole. Svoje ideje najnapredniji slovenački arhitekti izražavaju kroz tada najbolji arhitektonski časopis „Arhitekturu“. Treba znati da su u njemu objavljivali svoje radove naši najpoznatiji arhitekti (spomenimo samo Plečnika, Rohmana, Zlokovića, Leka, Kojića, Bajlona, Maksimovića, Erliča, Klisku, Stržića i Prljevića), da se na njegovim stranicama prvi put kod nas predstavio Nikola Dobrović i da je u njemu saradivao Kosta Strajnić, umetnički kritičar čija kompetencija na polju arhitektonskih kritika nije bila prevazidena dugi niz godina. Uostalom, evo kako je ovaj kritičar u jednom članku iz 1929. godine okarakterisao stanje arhitekture u Jugoslaviji:

„Dok Ljubljana sa Plečnikom i njegovim dacom vodi umetnički najznačajniju reč u arhitekturi naše zemlje, Zagreb je danas bez arhitekte koji bi igrali vodeću ulogu... Viktor Kovačić, Hugo Erlih i Edo Šen podigli su priličan broj stambenih i reprezentativnih zgrada i vila koje svedoče o solidnom tehničkom znanju i modernoj koncepciji. Ali posle smrti Viktora Kovačića, najdarovitijeg zagrebačkog arhitekta, hrvatska metropola sve više nazaduje i gubi vezu sa savremenim evropskim nastojanjima...“

„Zalošna je činjenica da je Beograd u arhitekturi najviše zaostao. On nije imao sreću da u njegovoj sredini deluju sposobni i moderno vaspitani arhitekti. Iako u jugoslovenskom prestolnici već nekoliko decenija postoji Tehnički fakultet, beogradска arhitektura nije se do danas mogla oslobođiti provincijskog karaktera. Daleko od savremenog evropskog shvatanja, ona ističe ili eklektički stil konzervativnih profesora ili neveštio, i često neukusno, podražavanje oblike srpskih srednjekovnih spomenika.“

Od tada, stanje se značno popravilo u korist naših krajeva, ali izvesna prednost slovenačkih arhitekata ostala je i do današnjih dana. Naše iluzije da je glavni grad, sudeći prema izvedenim projektima, u tokovima avangardne evropske arhitekture su neosnovane. To bi se, uz malo naklonjenije gledanje, moglo reći za slovenačku arhitekturu. Ovo se oseća po mnogobrojnim nagradama koje dobijaju slovenački arhitekti na konkursima, a upravo se moglo videti i na izložbi novije slovenačke arhitekture. Mada njen selektor i priredivač, mladi istoričar umetnosti Stan Bernik kaže u publikaciji povodom ove izložbe da „u dijalogu sa arhitekturom nedavno prošlih dana mi nismo još oformili kritički i selektivni odnos“, ona odiše ozbiljnošću i dovoljno čvrstim kriterijumom koji svedoči da se takav odnos ipak uspostavlja.

Izložba, data hronološkim redom, obuhvata period od sredine pedesetih godina do današnjih dana. I pored toga što se u početku tih godina oseća da je stvaralaštvo slovenačkih arhitekata duboko u opšte usvojenim koncepcijama već umirućeg „internacionalnog stila“ sa najvećom brigom, još uvek, oko rešavanja fasadnog platna jedne u osnovi ogoljene kubične mase, njegovi rezultati predstavljaju za to doba kod nas vrhunsku ostvarenja (npr. Palača glavne zadružne zveze Emila Medveščeka i Poslovna stavba impexa Ede Mihevcia, obe iz 1955. godine). Kasnije godine odaju pokušaje za traganjem novih i samostalnijih izraza.

Tako današnja, poslednja ostvarenja karakterišu odmerenost, briga za kompoziciju, izbegava-

dve izložbe u Ljubljani

Savin Sever: Tiskarna Mladinske knjige Ljubljana, 1966

ing. arh. dušan krstić

Edo Ravnikar: Stanovanjski blok na Fernetovem vrtu Ljubljana, 1966

nje slučajnosti i ekscesa, poštovanje nasledja i težnja da se s njim stvoriti zajednički jezik, isticanje prirodne vrednosti materijala i konstrukcije, pažnja prema detalju i fekturi, visok nivo građevinske i izvodačke kulture, te smisao za vizuelno završavanje objekata koji je kod Plečnika predstavljao posebno značajnu temu. To su, uglavnom, tendencije koje danas dominiraju u savremenoj arhitekturi u svetu. Pa ipak, objekti su još uvek krutih masa u celini. Nema dinamičnijih interakcija pokrenutih prostornih sila. Mogao bi se konstatovati izvestan nedostatak temperamenta, iako je on u dobroj meri nadoknađen već navedenim kvalitetima.

U ponekom pokušaju da se značajnije pokrenu mase oseća se nedoslednost i nepotpuna doradjenost ideje (Stanovanjski blok na Fernetovem vrtu Ede Ravnikara i Stanovanjski blok u Šiški (Ilie Arnautovića). Elegancija, čistoća rešenja i zadržavajuća suplitnost detalja, prevashodno su odlike talentovanog Savina Severa (Tiskarna Mladinske knjige iz 1966. i Poslovni stoljnici Astra in Commerce iz 1967.). Njegov rečnik, iako nije revolucionaran, fascinira.

Posebna oblast uklapanja u postojeće, starije ambijente, dala je u Sloveniji možda najbolje rezultate uopšte kod Milana Mihelića (Poslovna stavba Konstrukte) i Jože Koželja (Poslovna stav-

ba Agroproresa). Ovi uspeli primeri na tom podiju ukazuju na puteve kojima se može ići pri savladavanju problema odnosa staro — novo. Iako su rešavani na jedan još uvek klasičan i proveren način, primenom drugotipene plastike, brižljivo negovanog detalja i odgovarajućeg prirodnog materijala, a ne njihovom sintezom sa dejstvom raščlanjenih osnovnih masa, rezultat je zadovoljavajući i poučan.

Vrednost novih sajamskih objekata sa ističanjem prirodnog betona, i pored nekih očiglednih uzora (u Viktoru Landiju npr. kod paviliona Marka Šlajmera), potencirana je njihovim skromnjim i humanim razmerama.

Što se tiče izložbe Josipa Plečnika (1872—1957), ona nas ostavlja u vremenju da u odsudno vreme za arhitekturu naši krajevi nisu imali pravog čoveka. I ne samo to. Jednog Dobrovića, koji je došao kasnije, i pored toliko silnog talenta i energije, konzervativna sredina nije mogla da podrži. Ovakvo detaljno predstavljen na izložbi, ovaj značajni slovenački arhitekt koji je i delom i slavom prekorčio naše granice snažnije od svih ostalih, još više je dobio u svom sjaju i omogućio nam da shvatimo zašto je i novija slovenačka arhitektura na tako visokom nivou i zašto struje najboljem u našoj arhitekturi dolaze, gotovo uvek, iz istog pravca: iz Slovenije.